

БЮДЖЕТ ТАШКИЛОТЛАРИДА МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАР ҲИСОБИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

Турғунова Навола Абдурашид қизи

Ўзбекистон Республикаси

Банк-молия академияси магистранти

E-mail: navolaturgunova@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21872503>

Бюджет ташкилотларида молиявий натижаларни ҳисобга олиш давлат молиясини бошқариш, бюджет маблағларидан мақсадли фойдаланиш ва молиявий интизомни таъминлашнинг муҳим таркибий қисми ҳисобланади. Молиявий натижалар даромадлар, тушумлар, харажатлар, активлар ва мажбуриятлар ҳаракатини тўғри акс эттириш орқали ташкилот фаолияти самарадорлигини баҳолашга хизмат қилади.

Ўзбекистон Республикасида бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисобини юритиш тартиби “Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги Қонун, Бюджет кодекси, Молия вазирининг 2010 йил 17 декабрдаги 105-сон буйруғи билан тасдиқланган “Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги йўриқнома” ва бошқа меъёрий ҳужжатлар асосида ташкил этилади. Ушбу ҳужжатларда бюджет ва бюджетдан ташқари маблағлар бўйича ҳисоб юритиш, ҳисоб регистрларини шакллантириш, молиявий ҳисоботларни тузиш ҳамда раҳбар ва бош бухгалтернинг жавобгарлиги белгиланган.

Илмий адабиётларда давлат секторида ҳисоб тизимини ҳисоблаш усулига яқинлаштириш молиявий ахборотнинг тўлиқлиги ва қарор қабул қилишдаги аҳамиятини ошириши қайд этилади. Хусусан, С. Флинн, Д. Моретти ва Ж. Каванаф (2016) давлат секторини ҳисоблаш усулига ўтказиш босқичма-босқич амалга оширилиши, ҳар бир мамлакат мавжуд ҳисоб тизими ва институционал салоҳиятидан келиб чиқиши лозимлигини таъкидлайди. К. Марти (2006) эса бюджетлаштириш ва ҳисоботни ҳисоблаш усулида ташкил этиш фискал сиёсатга таъсир кўрсатувчи муҳим омил эканини кўрсатади.

Бюджет ташкилотларида молиявий натижаларни ҳисобга олиш амалиётида бир қатор муаммолар учрайди. Улар қаторига даромад ва харажатларни ўз вақтида тан олмаслик, бюджет ва бюджетдан ташқари маблағлар бўйича ҳисобларни етарлича ажратмаслик, электрон ахборот тизимларида маълумотларни тўлиқ интеграция қилмаслик, ички назоратнинг сустилиги ҳамда ҳисобот кўрсаткичларини таҳлил қилиш амалиётининг чекланганлигини киритиш мумкин.

Молиявий натижаларни ҳисобга олишни такомиллаштиришда, аввало, ягона ҳисоб сиёсати ва ҳисобварақлар режасидан фойдаланишни кучайтириш зарур. Бюджет ташкилотларида даромад ва харажатларни иқтисодий мазмунига кўра тўғри таснифлаш, бюджет ва бюджетдан ташқари маблағлар бўйича алоҳида таҳлилий ҳисоб юритиш, дебитор ва кредитор қарздорликлар мониторингини кучайтириш молиявий натижаларнинг реал ҳолатини очиқ беради. Шунингдек, ҳисоб маълумотлари асосида бошқарув таҳлилини йўлга қўйиш маблағлардан самарали фойдаланиш имкониятини кенгайтиради.

1-жадвал

Бюджет ташкилотларида молиявий натижалар ҳисобини такомиллаштириш йўналишлари

Муаммо	Амалдаги таъсири	Такомиллаштириш йўналиши	Кутиладиган натижа
Даромад ва харажатларни тан олишда кечикишлар	Молиявий натижа ҳақидаги ахборот ўз вақтида шаклланмайди	Бирламчи ҳужжатлар айланишини рақамлаштириш ва муддатли назорат жорий этиш	Ҳисоботларнинг тезкорлиги ва ишончлилиги ошади
Бюджет ва бюджетдан ташқари маблағларни аралаш ҳисобга олиш	Маблағлар манбалари бўйича таҳлил қийинлашади	Манбалар кесимида алоҳида таҳлилий ҳисоб юритиш	Мақсадли фойдаланиш устидан назорат кучаяди
Ички назоратнинг етарли эмаслиги	Хатолар ва ноаниқликлар ўз вақтида аниқланмаслиги мумкин	Ички аудит, масъул ходимлар ва автоматик текширув алгоритмларини кучайтириш	Молиявий интизом мустаҳкамланади
Ахборот тизимлари интеграциясининг пастлиги	Қўлда қайта киритиш хатоларни кўпайтиради	UzASBO ва ғазначилик маълумотларини ўзаро боғлаш	Маълумотлар шаффофлиги ва тезкор таҳлил имконияти ошади
Ҳисобот кўрсаткичларининг кам таҳлил қилиниши	Бошқарув қарорлари учун ахборот етарли бўлмайди	Кўрсаткичлар динамикаси, харажат самарадорлиги ва қарздорлик таҳлилини жорий этиш	Бюджет маблағларидан фойдаланиш самарадорлиги ошади

Манба: меъёрий ҳужжатлар ва илмий адабиётлар таҳлили асосида муаллиф томонидан тузилди.

Жадвалдан кўриниб турибдики, молиявий натижаларни ҳисобга олишда асосий эътибор маълумотларнинг тўлиқлиги, манбалар кесимида аниқлиги ва ҳисобот кўрсаткичларининг таҳлил қилинишига қаратилиши лозим. Давлат секторида молиявий ҳисоботларнинг очиқлиги фуқаролар, молия органлари ва раҳбарият учун ишончли ахборот базасини яратади. Ф. ван Схаик (2021) бюджет ижроси ва ҳисоблаш усулидаги молиявий ҳисобот ўртасидаги фарқларни тушунтириш ҳисоботларнинг солиштирилувчанлиги ва ишончини оширишини таъкидлайди.

Амалиётда бюджет ташкилотларида молиявий натижаларни ҳисобга олишни яхшилаш учун электрон ҳужжат айланиши, ички назорат ва ходимлар малакасини

ошириш биргаликда амалга оширилиши керак. Бухгалтерия ходимлари меъёрий ҳужжатлар, ҳисобварақлар режаси, бюджет таснифи ва электрон дастурлар билан ишлаш бўйича доимий ўқитилиши зарур. Шу билан бирга, ҳар бир бюджет ташкилотида ҳисоб сиёсати, ҳужжатлар айланиши жадвали ва масъулият тақсимооти аниқ белгиланиши мақсадга мувофиқ.

Хулоса қилиб айтганда, бюджет ташкилотларида молиявий натижаларни ҳисобга олиш тартибини такомиллаштириш бюджет маблағларидан самарали фойдаланиш, молиявий интизомни мустаҳкамлаш ва ҳисоботларнинг ишончлилигини оширишга хизмат қилади. Бунинг учун ҳисоб жараёнларини рақамлаштириш, таҳлилий ҳисобни кучайтириш, ички назорат механизмларини такомиллаштириш ва давлат сектори ҳисобини халқаро тажриба билан уйғунлаштириш зарур. Мазкур чоралар бюджет ташкилотлари фаолиятида шаффофлик ва ҳисобдорликни таъминлашнинг муҳим омили бўлиб хизмат қилади.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ўзбекистон Республикасининг Бюджет кодекси.
2. Ўзбекистон Республикасининг “Бухгалтерия ҳисоби тўғрисида”ги Қонуни.
3. Ўзбекистон Республикаси Молия вазирининг 2010 йил 17 декабрдаги 105-сон буйруғи билан тасдиқланган “Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби тўғрисидаги йўриқнома”.
4. Flynn, S., Moretti, D., & Cavanagh, J. (2016). Implementing Accrual Accounting in the Public Sector. International Monetary Fund.
5. Martí, C. (2006). Accrual Budgeting: Accounting Treatment of Key Public Sector Items and Implications for Fiscal Policy. Public Budgeting & Finance.
6. Hodges, R., & Mellett, H. (2003). Reporting public sector financial results. Public Management Review.
7. Van Schaik, F. V. (2021). Reconciliation of budgeting and accounting. Public Money & Management.
8. Ouda, H. (2020). Practice-Relevant Accrual Accounting for the Public Sector.